

Melissa L. Jarrell: *Environmental Crime and The Media: News Coverage of Petroleum Refining Industry Violations*

(Ekološka kriminaliteta in mediji: Medijsko poročanje o kršitvah naftno-predelovalne industrije),
LFB Scholarly Publishing LLC, New York, 2007, 163 strani

Delo Melisse L. Jarrell *Ekološka kriminaliteta in mediji* je pravzaprav objava rezultatov raziskave o medijskem spremljanju, sledenju in realnem poročanju o kršitvah okoljevarstvene zakonodaje, ki jih storijo korporacije naftno-predelovalne industrije v ZDA. Randall in DeFillippini sta leta 1987 izvedla prvo tovrstno raziskavo o medijskem poročanju o dejanjih petindvajsetih največjih naftnih korporacij, študija Jarrellove pa predstavlja drugo raziskovalno delo na tem področju. Avtorica v knjigi v osmih poglavjih združi problematiko ekološke kriminalitete in pomembnost medijskega poročanja, kar prikaže na posameznih primerih novinarskega poročanja o kršitvah naftno-predelovalne industrije. S tem izpostavi vlogo in pomembnost prisotnosti medijev pri razkrivanju in obveščanju o tovrstnih dejanjih zoper okolje, posredni vpliv medijev na preiskovanje in tudi kaznovanje storilcev dejanj ekološke kriminalitete. Opre se na opredelitev Burnsa in Lyncha (2004), ki ekološko kriminaliteto uvrščata med oblike beloovratniške ali podjetniške kriminalitete. V zvezi s tem izpostavi, da vlada, mediji in tudi javnost kljub številnim dokazom o nasprotnem le redko dojemajo oziroma enačijo ogrožanje in uničevanje okolja in t. i. *environmental injustice*¹ s kriminaliteto (oziroma storitvijo pravno prepovedanega in kaznivega dejanja).

Prvo poglavje najprej prikaže pregled razvoja varstva okolja v ZDA ter izpostavi probleme zaradi nerazumljivosti obstoječe okoljevarstvene zakonodaje in problema dokazljivosti (dokazovanje povezave med storilcem in vplivom na ljudi in okolje). Kljub zgodnjim začetkom razvoja varstva okolja v 60. letih prejšnjega stoletja in zavedanja pomena ohranitve okolja za človeka se ameriška Okoljevarstvena agencija (*Environmental Protection Agency*, v nadaljevanju: EPA) še vedno sooča s pomanjkljivo zakonodajo. Več težav pa ji povzročajo negativni politični odzivi in njihovo prikrito sodelovanje z velikimi korporacijami ter primeri korupcije znotraj lastnih vrst. Avtorica kratko in jedrnato opredeli pojem eko-

loške kriminalitete, opiše njene oblike ter vplive na okolje in posledično tudi na ljudi. Jarrellova ugotavlja, da je v zadnjih letih narasla pozornost in zanimanje akademikov za problematiko ekološke kriminalitete² in *environmental injustice* ter ekološkega rasizma³. Poznavalci in strokovnjaki različnih področij so se osredotočili na razumevanje problemov in iskanje ter predloge rešitev. Pri tem pa je (ekološka) kriminologija rahlo odstopala od povprečja, saj so bili kriminologi, razen redkih izjem, glede okoljske problematike zadržani in tihi. V knjigi so izpostavljena dela Clifforda (1998), Edwardsa in sodelavcev (1996), Lyncha in Stretesky (1999; 2001) ter Lyncha, Stretesky in McGurrina (2001), ki ekološko kriminaliteto opredeljujejo z vidika beloovratniške kriminalitete oziroma kriminalitete bogatih in vplivnih. Le-ti v svojih delih dokazujejo povezavo med posledicami in dejanji korporacij, razkrivajo zlorabe in opozarjajo na škodo, ki jo korporacije s kršitvijo okoljevarstvene zakonodaje povzročijo okolju in ljudem. Zelo veliko škode so povzročile javnost zavajajoče medijske kampanje o »okolju prijaznih«⁴ podjetjih in proizvodnji. Drugo poglavje najprej opredeli pojem t. i. *mainstream* (glavni tok) množičnih medijev (angl. *mainstream mass media*)⁴ in izpostavi vsakdanji neposredni stik posameznika s številnimi mediji (tiskani, elektronski itd.). Zgodovinskemu

¹ *Environmental injustice* – okoljska nepravilnost – se je najprej pojavila v ZDA in pozneje tudi drugod po svetu. Gre za to, da so ljudje drugačne rase in nižjih socialno-ekonomskega položaja nesorazmerno prizadeti zaradi onesnaževanja, izbire lokacije odlagališča strupenih odpadkov, in druge lokalne izrabe zemljišč. Zemljišča, na katerih bivajo, in okoliške površine so manj kakovostna in jih lastniki tovarn pogosteje kupijo ter tam gradijo tovarne ali uredijo odlagališča smeti. Neposredna bližina takšnih objektov ogroža zdravje in življenje tamkajšnjih prebivalcev.

² Ekološka kriminaliteta obsega vsakršne resne grožnje splošnemu zdravju ljudi in naravnim virom. Pri tem gre za primere, ki vključujejo ravnanje s strupenimi odpadki in drugimi snovmi, ki lahko ogrožajo delavce; naravne katastrofe, ki lahko ogrozijo celotne lokalne skupnosti; kršitve zveznih državnih podjetij ter z njimi povezanimi posli, ki kršijo okoljevarstveno zakonodajo in ne nazadnje vključujejo tudi aktivnosti organizirane kriminalitete, še posebno na področju predelave trdnih odpadkov.

³ Sprva je bil pojem *okoljska (ne)pravilnost* enačen s pojmom ekološki rasizem, saj gre pri tem pojavu za nesorazmeren vpliv na ljudi drugačnih ras, prav tako pa je zdaj jasno, da so okoljska tveganja najbolj nevarna za zdravje večinoma nižjih dohodkovnih skupin vseh rasnih in etničnih skupin. Čeprav strokovnjaki z namenom preprečitve dodatnega poglobljanja in povečevanja negativnega prizvoka, ki prihaja iz povezave s pojmom *rasist*, skoraj izključno uporabljajo izraz *okoljska nepravilnost*, pa jim popolno izkoreninjenje uporabe tega izraza še ni uspelo.

⁴ *Mainstream* množični mediji so mediji, ki so preprosto, poceni in sočasno dostopni velikim segmentom populacije (Surette, 1992: 10). To jim omogočata velika politična in finančna podpora, ki je alternativni mediji nimajo. Slednji se borijo za finančne vire in večinoma kritizirajo delo in tudi objave *mainstream* medijev.

razvoju množične komunikacije v ZDA in s tem povezanim razvojem medijev sledi prikaz razlik med *mainstream* množičnimi mediji in alternativnimi medijskimi viri. Jarrellova opozori, da sta najpomembnejša dejavnika, ki vplivata na medijsko poročanje in informacije, ki jih le-ti prenašajo, lastništvo oziroma lastnik posameznega medija in uporaba državnih uradnikov in vladnih predstavnikov kot virov. Pri prvem dejavniku je jasno, da bo o načinu in vrsti poročanja ter obliki in vsebini novic odločal lastnik. Kot primer je navedeno vplivanje Chryslerja kot enega vodilnih avtomobilskih gigantov na način poročanja o okoljevarstveni tematiki v medijih, katerih (delni) lastnik je postal. Podoben primer izhaja iz Italije, kjer premier Berlusconi kot lastnik največjih medijskih hiš obvladuje določen del medijskega poročanja. Tudi v Sloveniji je znan poskus vplivanja na novinarje in način poročanja, ko se je zamenjal lastnik časopisne hiše Delo, čemur so se novinarji tudi javno uprli. Enak primer je poskus vplivanja vladajoče oblasti na delo državne RTV SLO. Drugi dejavnik vplivanja na medije, ki ga avtorica izpostavlja, pa je zanašanje novinarjev na predstavnike oblasti kot vire informacij, kar letem daje priložnost, da sebe ali svojo stranko predstavljajo v dobri luči, kot velike podpornike varstva okolja, in namerno zavajajo javnost. Politični in družbeni vpliv se najbolj kaže v poročanju *mainstream* množičnih medijev. Mediji poročajo o dogajanju na politični sceni, ki je vedno aktualna, ali posredujejo družbeno zaželeno in iskane informacije (rumeni tisk, črna kronika itd.).

Mainstream množičnih medijev je navzoč v ameriški družbi in tudi drugod po svetu. Družbo vsak dan preplavlja široka paleta medijskih novic iz najrazličnejših virov. Množični mediji pa informacije ne samo prenašajo in posredujejo javnosti, ampak jih velikokrat tudi interpretirajo. S tem na informacijo vplivajo, jo spreminjajo, zlasti če gre za medije, ki so v zadnjem obdobju svojo raziskovalno vlogo zamenjali s t. i. pehanjem za dobičkom. Velikokrat se mediji ne zavedajo, kako velik vpliv imajo na družbeno socializacijo, ko interpretirajo družbene norme in vrednote. Menjava lastnikov medijskih hiš vpliva na obliko in vsebino novic ter tudi na sporočanje t. i. družbenih norm širši javnosti. Tako vedno pogosteje javnosti sporočene informacije medijev izražajo interese bogatih in vplivnih. Podobno izkrivljanje realnosti se dogaja pri medijskem poročanju o kriminaliteti, o čemer avtorica razpravlja v tretjem poglavju. V ameriški družbi in tudi v Sloveniji se je izkazalo, da pretirano (namerno izkrivljajoče) medijsko poročanje o posameznih oblikah kriminalitete, najpogosteje uličnih tolpah in posameznih nasilnih dejanjih, s kombinacijo zanemarjanja uradnih statistik o kriminaliteti in izkrivljenim poročanjem o žrtvah in storilcih, vodi v ustvarjanje velikokrat povsem neupravičenega strahu pred kriminaliteto. Prav tako so posamezne raziskave v ZDA razkrile, da medijsko poročanje o kriminaliteti podpira interese bogatih in vplivnih v naši

družbi (Hall in sodelavci leta 1978 ter Barlow in sodelavci leta 1995) ter odvrta pozornost javnosti od enormnih stroškov ter nepopravljive škode, ki jih povzročata kriminaliteta elitnih članov naše družbe. Čeprav je bil v preteklem obdobju zaznan porast poročanja o velikih korporacijskih škandalih (primer Enrona in Marthe Stewart v ZDA, primer Pivovarne Laško, Istrabenza in Lafargea v Sloveniji), pa medijsko poročanje še vedno ni tako kritično do storjenih dejanj beloovratniške kriminalitete. Čeprav so stroški tovrstnih dejanj bogatih neprimerljivo večji, jih mediji velikokrat zmanjšujejo in ne povezujejo s korporacijskimi kaznivimi dejanji ter o njih tudi ne pišejo s tako vnemo in obsegom ter negativnim pridihom kakor o krvnih deliktih in nasilju v družini (npr. Slovenske novice). Nekaj podobnega se dogaja tudi pri poročanju množičnih medijev o okolju in deviacijah zoper okolje. Jarrellova medijsko poročanje o okolju označi kot ciklično, ki se ob pojavu naravnih katastrof in industrijskih nesreč neverjetno poveča, potem pa spet hitro upade, vse dokler se ne pojavi nova katastrofa. Tako kršitve okoljevarstvene zakonodaje ostajajo skorajda medijsko neopazne, zlasti če gre za dejanja korporacij bogatih in vplivnih, ki so med drugim vsaj delni lastniki velikih medijskih hiš. Na drugi strani pa so dejanja okoljevarstvenih gibanj, kot so Greenpeace, Sea Shepards idr. v ZDA, v medijih na dolgo in široko opisana, posamezne radikalne okoljevarstvene skupine, ki se poslužujejo skrajnih dejanj in velikih akcij (npr. priklenitev na drevesa, uničevanje delovnih strojev, namerno zaletavanje v kitolovke idr.), pa so enačena s terorističnimi organizacijami. Pregled medijskega poročanja o ekološki kriminaliteti, zajetega v četrtem poglavju, je pokazal, da je bila večina primerov ekološke kriminalitete (npr. industrijske »nesreče« v obliki razlitij toksičnih snovi ali požarov ipd.) v medijih objavljena kot »nesreča«. V povezavi s tem je Jarrellova tudi ugotovila, da je največji problem pri medijskem poročanju o ekološki kriminaliteti oziroma povezovanju le-te z okoljskim tveganjem in poškodovanjem okolja kompleksnost celotnega pojava. Okoljski problemi niso jasni in enostavni (črno-beli) pa tudi žrtve in storilci velikokrat niso znani. Prav tako vladajoča oblast usmerja zelo malo svoje pozornosti v reševanje okoljskih problemov, zato mediji zaradi vseh naštetih razlogov menijo, da gre za manj pomembne zadeve, nevedne medijske pozornosti. V zvezi s tem so okoljska tveganja, ekološka kriminaliteta in varstvo okolja razumljeni kot preveč kompleksni, predolgotrajni in predragi, da bi bili vredni medijske pozornosti in objav.

V delu je prikazana raziskava o medijskem poročanju o naftno-predelovalni industriji kot enem od največjih kršiteljev okoljevarstvene zakonodaje in storilcev korporacijskih kaznivih dejanj zoper okolje v ZDA. Naftno-predelovalna industrija je vodilna manufakturna industrija in tudi največji proizvajalec energije v ZDA ter največji proizvajalec surove nafte na svetu. Vse od ustanovitve leta 1970 EPA nadzira delovanje

naftno-predelovalne industrije in spoštovanje okoljevarstvene zakonodaje ter sankcionira kršitve. Tako kakor so bile redke študije o kršitvah naftne industrije, so bile redke tudi objave o njih. Zelo redke škandale so novinarji v celoti razkrili javnosti. Študija Jarrellove je edina, ki zajema medijsko poročanje o kršitvah naftno-predelovalne industrije z vidika dejanj ekološke kriminalitete. Njen namen je ugotoviti naravo in razširjenost kršitev naftno-predelovalne industrije, medijsko poročanje o tovrstnih kršitvah in ugotoviti, ali je tovrstno poročanje privedlo do posameznih izvršilnih ukrepov in vplivalo na posamezen primer ter ugotoviti vpliv tovrstnega poročanja na višino kazni, ki je bila dosojena kršiteljem. V petem poglavju je nazorno opisano, da so bile za dosego zastavljenih ciljev analizirane objave iz petindvajsetih vodilnih ameriških časopisov ter iz podatkovne zbirke EPA⁵. Pri tem je avtorica uporabila deskriptivno statistiko, analizo vsebine in multiplo regresijo. Njeno tezo so sestavljala štiri raziskovalna vprašanja⁶.

Rezultati opravljenih analiz, prikazani v šestem poglavju, so pokazali, da so kršitve okoljevarstvene zakonodaje pogoste in široko razširjene, saj je bilo več kakor 36 % vseh naftno-predelovalnih podjetij v obdobju enega leta (2001–2002) vpletenih v vsaj en primer, ki ga je obravnavala EPA. Pri tem je ena petina primerov dobila sodni epilog, najpogosteje pa je bil kršen Zakon o čistem zraku (*Clean Air Act*). Analiza medijskega poročanja o kršitvah s strani naftno-predelovalne industrije pokaže, da so si časopisni članki podobni glede na trend poročanja in obravnavano temo. Večinoma je bilo medijsko poročanje o storjenih kršitvah zavajajoče, saj so članki brez predsodkov citirali vladne uradnike in predstavnike podjetij, zelo redko pa so objavili mnenje oškodovanih prebivalcev ali žrtev ekološke kriminalitete. Čezmerno poročanje iz vladnih virov pušča zavajajoč vtis, da problematika sprejema neposredno vladno pozornost in da je izvrševanje zakonodaje prioriteta. O kršitvah so mediji poročali le v nedoločnih in splošnih pojmih, na poročanje vplivajo tudi oblika in višina določene kazni. Podjetja se velikokrat hvalijo s sodelovanjem z vladnimi urad-

niki, varstvo okolja in zdravje ljudi pa je ali ignorirano ali dokumenti zastarajo. Časopisni članki pa ekološke kriminalitete nikjer niso enačili s kriminalnim vedenjem. Jarrellova je tudi ugotovila, da je medijsko poročanje o kršitvah zvezne naftno-predelovalne industrije omejeno, saj je v obdobju od 1997 do 2003 v 25 analiziranih časopisih odkrila le 17 člankov, ki so poročali o tovrstnih primerih. Vsi ostali članki o kršitvah zoper okolje so bili objavljeni šele tedaj, ko je EPA primer preiskala in rezultate predstavila na novinarski konferenci. Mediji so pisali o kršitvah lokalnih rafinerij in jih tako prikazovali kot lokalni in ne nacionalni problem. Prav tako pa je višina kazni, ki je dosojena za povzročitev kaznivega dejanja, dejavnik, ki vpliva na to, ali bo primer objavljen v časopisu. Jarrellova z uporabo regresijskih modelov ni uspela dokazati statistično pomembne povezanosti med raso in s tem povezanimi socialno-ekonomskimi karakteristikami naselij ter višino izrečene kazni.

Knjiga razkrije zanimiva spoznanja, ki so rezultat opravljenih raziskav. Sedmo poglavje zajema razpravo o pridobljenih rezultatih, v zadnjem poglavju pa so še enkrat povzeti vsi pomembnejši sklepi, ugotovitev in predlogi rešitev. Naftno-predelovalna industrija je v ZDA zelo pogost storilec ekološke kriminalitete. Problem predstavljajo izvršilni ukrepi, saj se podjetja zavedajo, da so nadzori, ki jih v ZDA izvaja EPA, pogosti, a je velika tudi verjetnost, da agencija kljub odkritim nepravilnostim ne bo ukrepala. Za omenjena podjetja je cenovno ugodneje, če kršijo okoljevarstveno zakonodajo ter tvegajo, da bodo odkriti in kaznovani, kakor pa da se zakonodaji podredijo in jo izvajajo. Mediji svojo sekundarno vlogo o ozaveščanju javnosti jemljejo premalo resno, posebno kar zadeva primere ekološke kriminalitete in varstva okolja. Prav tako je velik problem kompleksnost samega področja ekološke kriminalitete, kar vodi v neprimerno poročanje o tovrstnih kršitvah (zmanjševanje resnosti in nevarnosti ekološke kriminalitete), posledično zavajanje javnosti ter na koncu naredi več škode kot koristi. Jarrellova področje ekološke kriminalitete opredeli tudi kot izziv za raziskovanje, pri čemer posebej izpostavi ekološko kriminologijo, ki javnosti razkriva vedno več rezultatov svojega dela. Ob tem opozarja na kompleksnost samega področja in iz tega izhajajoče potrebe po previdnosti pri raziskovanju in upoštevanja multidisciplinarnosti področja. V ZDA še posebej izstopa težavno delo raziskovalcev, ki se na razpisih bojujejo za finančna sredstva delo, (in preživetje) nasproti bogatim korporacijam in njihovim t. i. *greenwash*⁷ kampanjam, ki poudarjajo okolju prijazno delo podjetij in njihovo skrb za okolje. Drugi problem

⁵ V študiji je Jarrellova zajela podatke o primerih iz podatkovne zbirke EPA za obdobje 2001–2002, iz zbirke časopisnih člankov LexisNexis pa obdobje 1997–2003.

⁶ Raziskovalna vprašanja Jarrellove so bila:

1. Kakšna je narava in razširjenost ekološke kriminalitete, ki jo povzročijo kršitve zvezne naftno-predelovalne industrije?
2. Kakšna je narava in razširjenost poročanja *mainstream* medijev o kršitvah zvezne naftno-predelovalne industrije?
3. Kateri dejavniki vodijo do večjega medijskega poročanja o kršitvah naftno-predelovalne industrije?
4. Ali na odločitve o kaznih zoper naftno-predelovalno industrijo vplivajo rasne in socialno-ekonomske lastnosti skupnosti, ki jih obkrožajo kršiteljevi objekti? Ali na odločitve o določitvi kazni vplivajo drugi dejavniki?

⁷ Pri pojavu *greenwashing* gre za korporacijsko strategijo, ki uravnava (denarne) vire za odnose z javnostjo. Pri tem je zlasti pomembno predstavljanje podobe o okolju prijaznem delovanju posamezne organizacije. Le-te raje vlagajo v tovrstne oglaševalske kampanje kakor pa v vplivanje na trajnostno spreminjanje k ekološko prijaznemu trajnostnemu razvoju.

predstavlja težavnost konceptualizacije ekološke kriminalitete ter razumevanje širše javnosti, da gre za kriminaliteto, ki je posamezniku lahko enako ali tudi bolj nevarna kot klasična kriminaliteta. Kot rešitev nastale situacije avtorica predlaga in izpostavi t. i. *newsmaking* kriminologijo, ki podpira večjo aktivnost in sodelovanje kriminologov z mediji. To jim omogoča objavo pravih (preverjenih) podatkov in rezultatov v izogib zavajanju in povzročanju strahu pred kriminaliteto. Še pomembneje pa se avtorici zdi okoljevarstveno izobraževanje in ozaveščanje, kjer izrazi kritiko nad razmeroma slabo vključenostjo okoljevarstvene tematike v srednješolsko in tudi visokošolsko izobraževanje v ZDA. Ozaveščen posameznik drugače ravna in varuje okolje ter tudi prepozna in opozori na kršitve. V Sloveniji se lahko pohvalimo z zelo dobrimi okoljevarstvenimi programi v osnovnih in srednjih šolah, saj so do danes že skoraj vse šole vključene v program ekošola. Prav tako vedno več dodiplomskih in podiplomskih študijskih programov vključuje predmete z okoljevarstveno tematiko, kot je okoljevarstvena kriminologija na Fakulteti za varnostne vede Univerze v Mariboru, ter interdisciplinarni doktorski študijski program Varstvo okolja, kjer si študent predmetnik sestavi s seznama različnih fakultet Univerze v Ljubljani.

Knjiga *Ekološka kriminaliteta in mediji* predstavlja novost na področju vedno bolj izpostavljenih okoljevarstvenih problematik in tudi dela medijev z zvezi s to novodobno obliko ogrožanja. Mediji imajo pri opozarjanju na kršitve okoljevarstvene zakonodaje s strani naftno-predelovalne industrije in tudi drugih industrijskih panog dvojno vlogo. S svojimi raziskovalnimi novinarji lahko izbrskajo in odkrijejo številne oblike kriminalitete bogatih in vplivnih, prav tako pa s povečanjem resničnih in preverjenih novic (kar ima nedvomno opraviti z novinarsko etiko) opozarjajo in ozaveščajo javnost o pomembnosti ohranjanja neokrnjene narave. Knjiga je zanimivo gradivo za ekološke kriminologe in sociologe ter druge posameznike, katerih delo zajema tudi okoljevarstveno problematiko. Poleg vladnih uradnikov, odgovornih za sprejemanje in izvajanje (okoljevarstvene) zakonodaje, ki bodo prebrali, kam lahko privedejo njihove napačne odločitve, je knjiga priporočeno čtivo za novinarje in odgovorne urednike medijskih hiš, ki se morajo zavedati pomena in vlog, ki jih imajo (*mainstream*) množični mediji na javnost ter njeno razumevanje ekološke kriminalitete in zavedanje njene nevarnosti. Na koncu pa knjigo priporočam tudi vsem nadobudnim študentom, saj poleg zanimivih primerov lahko najdejo tudi kakšno dobro idejo in uporabno orodje za svoje raziskovalno delo.

Jarrellova pri soočanju z ekološko kriminaliteto zagovarja pristop z vidika t. i. socialne pravičnosti (angl. *social justice*), posebno pri delu medijev in ozaveščanju javnosti. Pri tem je pomembno delo pristojnih organov pregona in drugih državnih agencij kakor tudi nevladnih organizacij. Zaradi pomanj-

kljivega poznavanja lastnosti in nevarnih posledic ekološke kriminalitete javnost ne ve, kako pravilno ukrepati in zaščititi najprej sebe in tudi ogroženo naravno okolje. Nedvomno neizogibno je sodelovanje na vseh nivojih in vseh področjih. Kriminološki vidik obravnavanja ekološke kriminalitete poudarja nadaljnji razvoj in raziskovanje ekološke kriminologije. Razvoj in posamezna nepremišljena ravnanja *mainstream* medijev so imela negativen vpliv na področju informiranja javnosti o ekološki kriminaliteti in ozaveščanja glede nevarnosti posameznih dejanj velikih korporacij. Morda bi vključitev teh vsebin v *mainstream* kriminologijo pomenila več pozornosti in usmerjenost v iskanje razlogov za nastanek ter preprečevanje novodobnih oblik ogrožanja varnosti, ki jih prinaša ekološka kriminaliteta.

Katja Eman